

CARL F. H. HENRY

Pavel HANES

0. ÚVOD

Carl F. H. HENRY býva charakterizovaný ako "otec nového evanjelikalizmu", čo znamená, že bol pri formovaní evanjelikalizmu, ktorý vrátil konzervatívnej evanjelikálnej teológii stratené pozície v sociálnej a kultúrnej angažovanosti. Niektorí autori tvrdia, že je to "...najpoprednejší evanjelikálny teológ druhej polovice dvadsiateho storočia ..." a hoci je "...zhodou okolností baptista, ...vyjadruje postoj, ktorý presahuje ktorúkoľvek konfesijnú skupinu."¹ HENRY je "nestor evanjelikálnych teológov, "² ktorému "sú všetci evanjelikáli ...dlžní vd'aku."³ Zároveň je to ale kritik evanjelikalizmu, lebo stále tvrdí že evanjelikalizmus "...zanedbáva frontové línie tvorčej diskusie v súčasnej teológii."⁴

Treba upozorniť, že HENRY (konečne ako všetci apologeti) vzbudzuje veľmi protichodné reakcie. Podľa jedného z kritikov z radov evanjelikálov je jeho práca "bombastickým (*turgid*) scholasticizmom" a ide tu o "mŕtvu a jalovú ortodoxiu vyzdobenú veľkolepým prejavom učnosti..."⁵ Pre evanjelikálneho teológa je to výzva, utvoriť si názor vlastným štúdiom a z prvej ruky.

1. ŽIVOT

Carl Ferdinand Howard HENRY sa narodil 22. januára 1913 v rodine nemeckých prisťahovalcov v New Yorku. Otec bol luterán a matka rímska katolíčka, konfirmovaný bol v episkopálnej cirkvi, ale cirkevného života sa ďalej nezúčastňoval. Tak ako iní evanjelikáli, aj on mal typickú skúsenosť obrátenia. Táto zmena smerovania sa odohrala 10. júna 1933 a bola výsledkom jeho novinárskych stretnutí s "matkou Christy", staršou metodistickou dámou a skupinou evanjelikálov z Oxfordského hnutia. "Stal sa veriacim a nie episkopálom, metodistom, presbyteriánom alebo baptistom."⁶ Táto skúsenosť pre neho znamenala, že zasvätil svoj život teológii namiesto žurnalistike.

1 ŠTÚDIÁ

Roku 1935 sa zapísal na štúdiá na *Wheaton College*, kde sa zoznámil s niekoľkými významnými osobnosťami (medzi inými aj s Billy GRAHAMOM) a r. 1941 získal titul magister (M.A.). Počas štúdií sa rozhodol pre baptistickú denomináciu a dal sa pokrstiť. Roku 1940 sa oženil s dcérou nemeckých misionárov v Afrike a r. 1941 ordinovaný za baptistického kazateľa. Doktorát z filozofie získal na Bostonskej univerzite a doktorát z teológie na Northern Baptist Theological Seminary. Ďalej študoval na *Loyola University*, Chicago (1941), *Indiana University* (1944), na *New College*, Edinburgh (1953) a *Cambridge University* (1968).

Vo Wheatone študoval filozofiu u Gordona H. CLARKA, ktorého považoval za evanjelikálneho filozofa, a ktorého väčší dôraz na logickú konzistentnosť v definovaní a obrane kresťanskej viery ako na osobný vzťah s Bohom významne ovplyvnil HENRYHO teologické myslenie.

2 PEDAGOGICKÁ ČINNOSŤ

HENRY najprv pôsobil ako učiteľ na novozaloženom Fullerovom teologickom seminári. Tento seminár bol založený s cieľom napraviť tri nedostatky fundamentalizmu: (1) anti-intelektualizmus (2) sústredenosť na iný svet a ponechanie tohto sveta jeho hriechu a (3) separatizmus, ktorý odmietal spoluprácu s tými, ktorí nemali kompletne rovnaký názor ako oni. Zakladatelia Fullerovho seminára boli presvedčení, že biblicky veriaci kresťania sa majú venovať poriadnemu vzdelávaniu, ktoré

¹ GRENZ - OLSON: *20th-Century Theology*, s. 288.

² KUZMIC, P. An Evangelical Looks at Nationalism and Nation Building, In: *Evangelical Review of Theology*, Vol. 24.

³ GRENZ, S. J.: Revisioning the Theological Task, In: *Evangelical Review of Theology*, Vol. 23.

⁴ GRENZ - OLSON: *20th-Century Theology*, s. 291.

⁵ ABRAHAM, W.J. *The Coming Great Revival: Recovering the Full Evangelical Tradition*. In: DORRIEN, G. *The Remaking of Evangelical Theology*, s. 160.

⁶ GRENZ - OLSON: *20th-Century Theology*, s. 289.

zahrňuje ako systematickú teológiu, tak aj praktické problémy súčasnosti. HENRY sa tohto boja zúčastnil nielen svojou pedagogickou činnosťou na tomto seminári, ale aj svojou knihou o fundamentalizme (budeme o nej hovoriť viac v časti o jeho literárnej činnosti). Súčasťou tohto hnutia bol aj evanjelizátor Billy GRAHAM, ktorý spolupracoval aj s ne-konzervatívnymi kresťanskými denomináciami a organizáciami a zožal za to hodne kritiky zo strany fundamentalistov.

HENRYHO učiteľská činnosť je rozsiahla a tu len stručne vymenujem niektoré významnejšie školy a organizácie, kde učil a pre ktoré pracoval: *Northern Baptist Theological Seminary*, Chicago, Illinois - odborný asistent (*assistant professor*,⁷ 1940-42,) profesor a predseda katedry filozofie náboženstva (1942-47). *Fuller Theological Seminary* - v rokoch 1947-56 bol profesorom teológie a kresťanskej filozofie, a r. 1947 bol tu dekanom. *Eastern Baptist Theological Seminary*, Philadelphia, Pennsylvánia, hosťujúci profesor 1969-70, riadny profesor teológie v rokoch 1970-71, externý profesor, 1971-74. *World Vision*, Monrovia, Kalifornia, externý lektor, 1974-87. *Trinity Evangelical Divinity School*, Deerfield, hosťujúci profesor biblickej a systematickej teológie od r. 1971. *Hillsdale College*, hosťujúci profesor, 1983-84.

Hosťujúci profesor v Latinskej Amerike, Korei, Taiwane, Singapúre, Hong-Kongu, Japonsku, na Filipínach, v Juhoslávii a Rumusku. Lektor pre *World Vision* v Barme, Thajsku, Malajzii, Kolumbii, Indii, v Sri Lanke a Singapúre. Lektor Billy Grahama v Nemecku a Švajčiarsku. Člen inštitútu *Christianity Today* od r. 1987. Rozhlasový a televízny kazateľ. (Např. denný program *Let the Chips Fall*, Los Angeles, 1952-53).

3 ČLENSTVO V ORGANIZÁCIÁCH

Dr. Henry pracoval vo viacerých medzidenominačných organizáciách, např.: *National Association of Evangelicals* and *World Vision International*. Spolu s Billy GRAHAMOM bol usporiadateľom a predsedom *Svetového kongresu o evanjelizácii* v Berlíne r. 1966. Bol prezidentom Evanjelikálnej teologickej spoločnosti (*Evangelical Theological Society*, 1969-70), viceprezidentom (1974-75) a prezidentom (1980-81) Americkej teologickej spoločnosti (*American Theological Society*). Je členom *American Philosophical Society*, *American Academy of Religion*, *National Association of Evangelicals* (1956-70), *Society of Biblical Literature*, *National Association of Biblical Instructors*, *Society for the Scientific Study of Religion*, *Society of Christian Philosophers*, *American Association for the Advancement of Science*, *American Society of Church History*, *National Association of Baptist Professors of Religion*, *American Schools of Oriental Research*, *American Society for Christian Social Ethics*, *Evangelical Press Association* (čestý člen), *Asian Theological Association*, *Victoria Institute* (Veľká Británia), *Cosmos Club*.⁸

2. LITERÁRNA ČINNOSŤ

C. F. H. HENRY je mimoriadne plodný autor, ale nikdy nebol systematickým teológom. "...výstižnejšie je ho charakterizovať ako komentátora osudov teológie."⁹ "Henryho primárna teológia spočíva v apologetických odpovediach na sekulárne námietky a problémy jestvujúce v rámci evanjelikálneho tábora."¹⁰ Najprv pôsobil ako redaktor týždenníkov v Smithtowne a Port Jeffersone, (New York), a bol dopisovateľom *New York Times*, *New York Herald Tribune*, a *Chicago Tribune*. Roku 1956 sa stal prvým redaktorom nového evanjelikálneho časopisu *Christianity Today* vo Washingtone a na tomto poste zotrval do r. 1968. Dodnes pôsobí ako nezávislý redaktor.

Napísal a bol editorom okolo 40 kníh a článkov. Fundamentálnou tézou celej jeho práce je Božie zjavenie, ktoré západná civilizácia opustila. "Základom teológie nemôže byť podľa neho nič iné, ako Božie zjavenie uložené v Písme."¹¹ Pokiaľ ide o teologickú charakteristiku evanjelikalizmu, HENRY tvrdí, že evanjelikalizmus je rovnakou mierou povaha ako teológia.¹²

⁷ postavenie medzi asistentom a docentom na univerzite

⁸ *Contemporary Authors Online*. The Gale Group, 2000.

⁹ GRENZ - OLSON: *20th-Century Theology*, s. 291.

¹⁰ PURDY, R. A. Carl F. H. Henry. In: *Dictionary of Evangelical Theologians*, s. 269.

¹¹ GRENZ - OLSON: *20th-Century Theology*, s. 292.

¹² RUNIA, K. What is Evangelical Theology? In: *Evangelical Review of Theology*, Vol. 21.

.1 PRELOMOVÉ DIELO EVANJELIKALIZMU

HENRY napísal niekoľko diel z misiológie a evanjelizácie (napr. *A Doorway to Heaven* - 1942, *Successful Church Publicity* - 1943), ale rozruch spôsobilo až dielo *The Uneasy Conscience of Modern Fundamentalism* ("Stiesnené svedomie moderného fundamentalizmu", 1947). "Väčšina evanjelikálov nebola pripravená na útoky biologického a sociálneho darwinizmu na konci devätnásteho a na začiatku dvadsiateho storočia. Ich reakcia sa prejavila ústupom z hlavného prúdu vyššieho vzdelávania a takmer úplného odchodu zo scény po demoralizujúcom výsledku Scopesovho procesu r. 1925. Namiesto toho sa sústredili na zakladanie biblických vyšších škôl alebo na tých niekoľko ostávajúcich všeobecno-vzdelávacích stredných škôl, ktoré lipli na moralisticko-filozofickom prístupe devätnásteho storočia k vyučovaniu. Takto vznikala stále väčšia a väčšia pripasť medzi nimi a hlavným prúdom prírodných a spoločenských vied. Toto "opevnené zmýšľanie" trvalo až do roku 1947, ktorý historik George MARSDEN nazval "rokom zlomu" (*watershed*), keď Carl HENRY publikoval svoju slávnu kritiku *The Uneasy Conscience of Modern Fundamentalism*. Bol to zároveň rok, keď bol založený Fullerov seminár a začal sa seriózny dialóg evanjelikálov so spoločenskými vedami."¹³ Roku 1947 vznikol názov "nový evanjelikalizmus" (*neoevangelicalism*), ktorým sa začalo označovať toto hnutie smerom preč od negatívnych konotácií, ktoré boli charakteristické pre fundamentalizmus. "Evanjelicálny teológ OCKENGA dokazoval, že fundamentalizmus mal nesprávne postoje (podozrievanie všetkých, ktorí nesúhlasili so všetkými jeho doktrínami a zvykmi), nesprávnu stratégiu (separatizmus, ktorý požadoval totálne čistú cirkev na lokálnej aj denominačnej úrovni) a nedostatočné výsledky (nezastavil príliv liberalizmu a neprenikol svojou teológiou do spoločenských problémov svojich čias)."¹⁴ HENRY k tomu dodáva, že kým sa fundamentalisti separujú od problémov sveta, pretože majú pesimistický pohľad na ľudskú históriu, evanjelikáli sa majú pokúsiť zmeniť tento svet s optimistickým pohľadom na dejiny a vierou, že Boh pôsobí nielen smerom k eschatologickým zmenám, ale aj v rámci pozitívnych zmien v histórii ľudstva. Podľa HENRYHO problémom moderného fundamentalizmu je to, že zmenil alebo zúžil poslanstvo kresťanstva, ktoré má aj sociálnu stránku, jedine na aspekt individualistický. Kriticky sa vyjadruje k tomu, že "zatiaľčo evanjelium bolo zvesťou, ktorá menila svet, teraz je zúžené na zvesť, ktorá svetu vzdoruje." Tvrdí tiež, že kým fundamentalizmus zdôrazňuje "kráľovstvo potom", liberálna teológia zdôrazňuje "kráľovstvo teraz". Judeo-kresťanská tradícia obsahuje oba aspekty: potom aj teraz. Toto je jediné riešenie, keďže "Boh pôsobí v histórii aj v nad-histórii". Keďže nejestvuje politický alebo ekonomický systém, ktorý by sa dal naplno stotožniť s kresťanskou perspektívou, je nutné, aby sociálne programy vznikali v spolupráci evanjelikálov, liberálov a humanistov.

.2 ĎALŠIE HENRYHO DIELA O EVANJELIKALIZME

Obmedzíme sa len na vymenovanie a krátku charakteristiku niektorých z jeho ďalších diel, ktoré sú typické pre jeho teologické smerovanie: *Evangelical Responsibility in Contemporary Theology* (1957) - volanie po obnove jednoty a náprave vplyvov modernizmu, ekumenizmu, fundamentalizmu a neo-ortodoxie. *The God Who Shows Himself* (1966). *Evangelicals at the Brink of Crisis* (1967). *Faith at the Frontiers* (1969) - volanie po transcendentnej spravodlivosti pôsobiacej na sekulárne svedomie. *A Plea for Evangelical Demonstration* (1971) - kritika evanjelikalizmu pre nejestvujúcu jednotnú sociálnu etiku a program sociálnej aktivity.¹⁵ *New Strides of Faith* (1972) - kritika evanjelikálneho izolacionizmu, ktorý podľa neho zapríčinil slabý vplyv evanjelikalizmu na dvadsiate storočie. *Evangelicals in Search of Identity* (1976) - prijaté s výhradami, keďže pojednáva o nejednotnosti v rámci evanjelikalizmu. *Christian Mindset in a Secular Society: Promoting Evangelical Renewal & National Righteousness* (1984) - podľa HENRYHO "evanjelikáli nevyprodukovali žiadnu zreteľne formulovanú filozofiu politickej angažovanosti."¹⁶ *Christian Countermoves in a Decadent Culture* (1986) - vyslúžilo mu prívlastok "komentátor osudov evanjelikálnej teológie" *Christian Ethics* (1956), *Aspects of Christian Social Ethics* (1964).

¹³ VAN LEEUWEN, Mary S.: Evangelicals and the Social Sciences, In: *Evangelical Review of Theology*, Vol. 13.

¹⁴ LINDSELL, HAROLD: "Who Are the Evangelicals?", *Christianity Today*, 18 June, 1964, p. 314

¹⁵ Zmena nastala v Lausanne 1974, ktorý Henry pomáhal organizovať.

¹⁶ PURDY, R. A. Carl F. H. Henry. In: *Dictionary of Evangelical Theologians*, s. 273.

2 HENRYHO APOLOGETIKA

Ako bolo spomenuté vyššie, jedným z učiteľov, ktorý najviac ovplyvnil HENRYHO myslenie, bol Gordon Haddon CLARK. CLARKOVE filozoficko-teologické názory je možné zhrnúť nasledovne: (1) každá forma filozofického aj náboženského empirizmu skrachovala, (2) pre ľudské poznanie ako celok je nevyhnutne potrebné Božie zjavenie; (3) každý pokus zbaviť Božie zjavenie kognitívneho a propozicionálneho (vetného) obsahu zlyháva; (4) je dôležité nepripustiť oddelenie viery od rozumu, či už je to pri útoku na vieru, alebo pri existencialistickej kritike rozumu, alebo tomistickom rozdelení do dvoch oblastí poznania; (5) kalvinistická teológia ako je formulovaná vo Westminsterском vierovyznaní je stále relevantná.

CLARK podľa HENRYHO kladie dôraz na to, že realita je v podstate skôr intelektuálna ako fyzikálna, a že Boh zjavený v Biblii rozhoduje o ľudskej histórii a stvoril ľudské bytosti na svoj obraz, preto tieto bytosti majú v sebe a priori schopnosť poznať Boha.¹⁷

.1 PRESUPOZICIONALISTICKÁ APOLOGETIKA

"HENRY je presupozicionalistom, takže zakladá teológiu jedine na postuláte o pravdivosti Biblie, ktorú chápe ako podávajúcu pravdu Božiu v propozicionálnej (vetnej) forme."¹⁸ Spor presupozicionalistickej¹⁹ apologetiky s klasickou apologetikou je pre krátky článok príliš zložitý. Za cenu značného zjednodušenia uvediem aspoň ich hlavné vzájomné výhrady. Klasická apologetika vyčíta presupozicionalistom, že sa vzdali logickej argumentácie a požadujú vopred nezdôvodnenú vieru v pravdivosť biblického zjavenia, čo je fideizmus. Presupozicionalisti klasickej apologetike vyčítajú to, že sa pri dokazovaní pravdivosti Božieho zjavenia *spolieha na hriechom zatemnený ľudský rozum* a snaží sa vybudovať obdobu prirodzenej teológie.

Hlavné HENRYHO apologetické diela sú tieto: *Remaking the Modern Mind* (1946) - kritika subracionality moderného existencializmu. *Giving a Reason for Our Hope* (1949) - otázka a odpoveď študentom. *Fifty years of Protestant Theology* (1950) - zhrnutie vývoja nemeckého, britského, francúzskeho a amerického teologického myslenia od konca 19. st. *The Drift of Western Thought*, (1950) - odkrývanie tendencií západného myslenia k naturalizmu, subjektivismu, relativizmu a strate zmysluplnosti. *Frontiers in Modern Theology* (1966) - diskusia post-bultmannovskej éry v európskej teológii. *God, Revelation and Authority* (1976-1983) - *magnum opus*, ktoré najobširnejšie podáva obraz HENRYHO ako teológa. Prvý zväzok sa venuje epistemológii, druhý zjaveniu a Božej transcendentii, tretí a štvrtý zväzok pojednáva o inkarnácii, propozicionálnom zjavení, Biblii a Svätom Duchu, piaty a šiesty zv. rozoberá učenie o Bohu, jeho atribútoch a diele. Tomuto dielu treba venovať viac priestoru:

.2 HENRYHO MAGNUM OPUS

Názov tohto šesťzväzkového diela "Boh, zjavenie a autorita" podáva hlavné témy HENRYHO teológie: (1) Boh. "Z istého pohľadu je predstava o Bohu určujúcou pre všetky ostatné idey, je to archimédovská páka, ktorou sa dá modelovať celý svetonázor".²⁰ (2) Zjavenie. "Božie zjavenie je racionálnou komunikáciou odovzdanou v zrozumiteľných ideách a zmysluplných slovách, tj. v pojmovno-slovnej forme."²¹ (3) Autorita. "Uznanie Božej transcendentnej autority ako všeobecne známej reality aj mimo Písma v žiadnom prípade neznehodnocuje rozhodujúci význam autority Písma. Boh sa zjavuje prostredníctvom všeobecného zjavenia v prírode a dejinách a *imago Dei* ako aj v Písme..."²²

Pätnásť základných téz, o ktorých pojednávajú zväzky II a III, znie nasledovne:

1. Zjavenie je božsky iniciovaná činnosť, Božia slobodná komunikácia, ktorou on sám mení svoje osobné súkromie na dobrovoľné odhalenie svojej reality.
2. Božie zjavenie je dávané na ľudské dobro, ponúka nám privilegované spoločenstvo s naším Stvoriteľom v Kráľovstve Božom

¹⁷ YUNJUNG MOON: *American Evangelicalism and Carl F. H. Henry*, In: [http:// people.bu.edu/wildman/ WeirWildWeb/courses/mwt/dictionary/mwt_themes_820_henry.htm](http://people.bu.edu/wildman/WeirdWildWeb/courses/mwt/dictionary/mwt_themes_820_henry.htm)

¹⁸ GRENZ, S. J.: Revisioning the Theological Task, In: *Evangelical Review of Theology*, Vol. 23.

¹⁹ Z latinského *prae* (pred) a *suppositio* (položenie), slovensky *predpoklad*.

²⁰ HENRY, C. F. H.: *Remaking the Modern Mind*, In: GRENZ - OLSON: *20th-Century Theology*, s. 294.

²¹ HENRY, C. F. H.: *Desiata téza v diele God, Revelation and Authority*.

²² HENRY, C. F. H. *God, Revelation and Authority IV*, s. 13.

-
3. Božie zjavenie neodstraňuje úplne Božie transcendentné tajomstvo, keďže Boh Zjavovateľ transcenduje svoje vlastné zjavenie.
 4. Samotný fakt odhalenia jediným živým Bohom zaisťuje celkovú jednotu božského zjavenia.
 5. Nielen samostatné jestvovanie božského zjavenia, ale aj jeho najzákladnejšie vlastnosti, obsah a rôznorodosť sú určené výlučne Bohom.
 6. Božie zjavenie je jedinečne osobné obsahom aj formou.
 7. Boh sa nezjavuje len univerzálne v dejinách kozmu a národov, ale aj spasiteľne v rámci tejto vonkajšej histórie prostredníctvom jedinečných záchranných činov.
 8. Vrchol Božieho špeciálneho zjavenia je Ježiš z Nazareta, osobná inkarnácia Boha v tele. V Ježišovi Kristovi sa zbiehajú a splyývajú (converge and coincide) prameň a obsah zjavenia
 9. Sprostredkujúcim činiteľom (mediating agent) v celom božskom zjavení je Večný Logos - preexistujúci, inkarnovaný a teraz oslávený.
 10. Božie zjavenie je racionálnou komunikáciou odovzdanou v zrozumiteľných ideách a zmysluplných slovách, tj. v pojmovo-slovnej forme.
 11. Biblia je zásobáreň (*reservoir*) a potrubie (*conduit*) božskej pravdy.
 12. Svätý Duch dohliada na komunikáciu božského zjavenia, najprv skrze inšpiráciu prorocko-apostolských spisov, a potom skrze ilumináciu a interpretáciu Slova Božieho daného v Písme.
 13. Ako darca duchovného života, Svätý Duch uschopňuje jednotlivcov privlastniť si Božie zjavenie so spasiteľných účinkou, a tým dosvedčuje spásnu moc zjavenej Božej pravdy v osobnej skúsenosti znovuzrodených hriešnikov.
 14. Cirkev aproximuje Kráľovstvo Božie v malom a ako taká má odzrkadľovať pre každú následnú generáciu moc a radosť privlastnených skutočností božského zjavenia.
 15. Seba-zjavenie Boha odhalí jeho slávu vo vrcholnom zjavení moci a súdu. V tomto odhalení na konci vekov, Boh obháji spravodlivosť a právo, s konečnou platnosťou podrobí zlo a uvedie v existenciu novú alebo a novú zem.

Prvý zväzok je pravdepodobne najdôkladnejšou štúdiou zjavenia napísanou evanjelikálnym teológom. V prvých dvoch zväzkoch sa vyrovnáva sa takými teológmi, ako sú VON RAD, TILLICH, MOLTSMANN, PANNENBERG. V treťom zväzku sa venuje téme Božieho špeciálneho zjavenia v Ježišovi Kristovi, v ktorom sa dal poznať Boh, ale ktorý nerobí Božie propozicionálne zjavenie nadbytočným. Kognitívne poznanie Boha je možné a HENRY to znovu a znovu opakuje. Kritizuje tendenciu neo-ortodoxie vraziť klin medzi logiku Božiu a tzv. ľudskú logiku, čo môže viesť jedine k totálnej skepse. Ak je medzi Božím a ľudským myslením významný rozdiel, každé poznanie Boha sa stáva nemožným. Božie zjavenie je racionálnou komunikáciou pravdy vyjadrenou v zmysluplných propozíciách, ktoré podávajú zrozumiteľné myšlienky.

Štvrtý zväzok je venovaný autorite a bezchybnosti (*inerrancy*) Biblie. Bezchybnosť Biblie pre HENRYHO neznamena konformitu s technickou presnosťou moderného merania, alebo s neprítomnosťou rečových zvrátov, ktoré vyjadrujú veci literárnym spôsobom. Vzťahuje sa na autografy a predovšetkým na obsah toho, čo Biblia pozitívne učí.

Na záver treba povedať, že HENRYHO celoživotné zameranie na apologetiku a angažované kresťanstvo znamená, že evanjelikálnu dogmatiku natoľko nebuduje, ako skôr predpokladá. Tento fakt len potvrdzuje známu skutočnosť, že evanjelikalizmus je komplexný jav, ktorý nie je možné vziať na žiadneho jednotlivého teológa ako jeho hlavného alebo dokonca jediného reprezentanta.